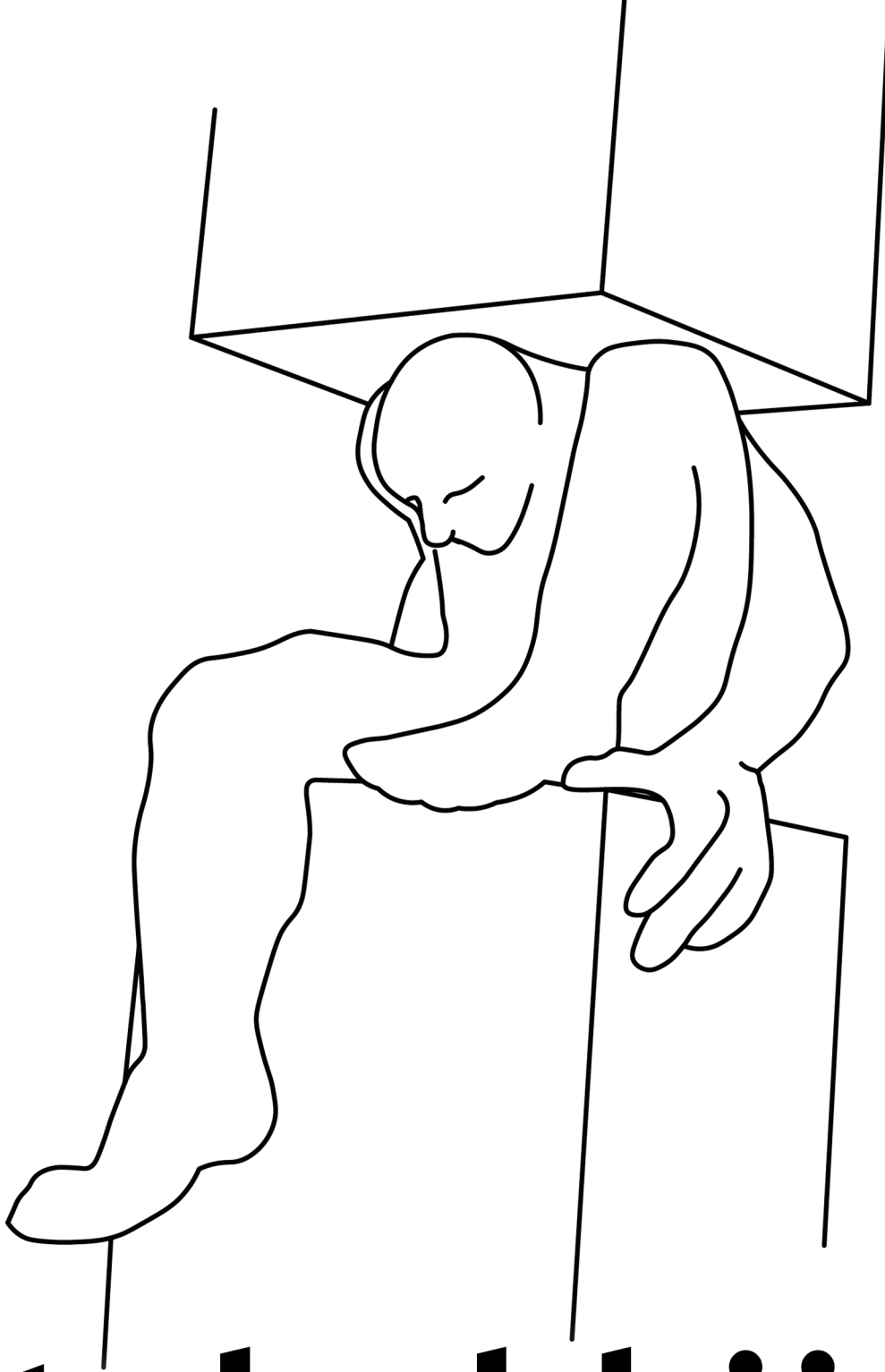


noktasız

e-ISSN: 2757-7430

düşünce dergisi

sayı 14
güz 2025



tahakküm

Yayımcı ve Yayın Yönetmeni
Suat Kutay KÜÇÜKLER

Felsefe Alan Editörleri
İrem BAYRAKTAR
Zeynep İlayda ÖZKURT YUMAK

Mimarlık ve Sanat Tarihi Alan Editörü
Hande Beril KÜÇÜKLER

Dil ve Çeviri Editörleri
Dilan BOZKURT
Tuğba DURAN



Yayın Kurulu Üyeleri
Buse GÜRELİ
Elif ÖZMEN

Mizanpaj
Hande Beril KÜÇÜKLER

Yazışma Adresi
iletisim@noktasizdergi.com

e-ISSN: 2757-7430



 /noktasizdergi
 www.noktasizdergi.com

Tahakküm.

İnsan varoluşunun her alanında bir “tahakküm” görmek mümkündür. Dil, sanat, politika, toplumsal ve hatta kişisel ilişkiler, tahakküm kurma girişimlerinin ve buna karşılık tahakkümü kırma direnişlerinin sahnesi olmuştur. Tahakküm kavramı, karşıtıyla kurduğu zorunlu ve içsel bir diyalektik ilişki ile insan varoluşunun her alanında aynı zamanda tahakküme karşı özgürleşme pratiklerinin de ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tahakküm kelimesinin etimolojisinde, Arapça'da hkm kökünden gelen “yargıçlık veya egemenlik yetkisine sahip olma, egemenlik taslama, keyfi yönetim” anlamları durmaktadır. Dolayısıyla bir tahakküm sorgusu, tahakküm eden faili, diğer bir deyişle egemen olanı, iktidarı veya güç sahiplerini sorgulamayı beraberinde getirecektir. Tahakküm, bir “gönüllü kulluk” ile mi kurulmaktadır yoksa “rızanın imalatı” mı söz konusudur?

Noktasız Dergi, on dördüncü sayısında “tahakküm” başlığını ele alıyor.

Noktasız Dergi, aşağıdaki dizin ve kataloglara dahil edilmiştir:
EuroPub: Directory of Academic and Scientific Journals, Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD), Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Scientific Journal Impact Factor, Academic Resource Index, Directory of Research Journals Indexing (DRJI), idealonline

içindekiler

■ MAKALELER

01 **KADIN DAYANIŞMASI VE
KADIN ÖRGÜTLENMELERİ**
Hatice Tezer ASAN

■ DÜŞÜNCE YAZILARI

22 **BASKININ ZİNCİRİ VE BENLİĞİN DEVİNİMİ**
Almira CAMGÖZLÜ

28 **KÜLTÜR ENDÜSTRİSİNİN TAHAKKÜMÜ**
Beril YAZICI ÖZEL

32 **TAHAKKÜM İÇİNDE KADIN KADIN
İÇİNDE TAHAKKÜM**
Derya YILDIRIM

36 **UTANCIN KISKACINDA TAHAKKÜMÜN SESSİZ
İZLERİ**
Seher GÜNDÜZ

■ İNCELEME YAZILARI

40 **ERKEK KİTABI: TOPLUMUN ERKEKLİK ALGISININ
DİLİMİZDE VE EDEBİYATIMIZDAKİ İZ DÜŞÜMLERİ**
Beyza BAYRAK

■ ÇEVİRİLER

43 **ERMENİSTAN İÇİN NE KADAR ÜZÜNTÜ DUYMALİYİZ?**
Oran RABER
Çeviri: Suat Kutay KÜÇÜKLER

DOSYA DIŞI

■ MAKALELER ■

**TARİHİ ÇORLU EVİ'NİN HALK BİLİMSEL
AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**
Elif VATANSEVER

48

Kadın Dayanışması ve Kadın Örgütlenmeleri

Hatice Tezer ASAN (Doç. Dr.)

“Sen bizi gömdüğünde
anlattığında öykünü
sona ermez bizim öykümüz
akarız biz
bitmemiş olana doğru
başlanmamış olana doğru
olabilirliklere doğru”
(Adrienne Rich)

“Farklı ülkelerdeki kadınlar farklı zorluklarla karşı karşıyalar. Bazıları için sağlık ve güvenlikle ilgili sorunlar en öncelikli. Diğer kimi ülkelerdeki kadınlar annelik ve doğumla ilgili haklar için mücadele ediyorlar. Ancak hangi konu olursa olsun, bir ülkede elde edilen bir zafer tüm diğer ülkelerdeki değişim için bir tuğla vazifesi görecektir.”

Sarah Finke, ITF Kadın uzmanı

DOI: doi.org/10.5281/zenodo.14888476

Insanlık tarihinde gerçekleşen olaylar, insanın kendi kendini yönetmesinin kendi kararlarını vermesinin ve uygun gördüğü biçimde düşünüp duymasının mümkün olduğunu göstermektedir. Sosyal gelişme bir nevi insanın kendi potansiyelini tümüyle ortaya çıkarabilmesini üzerine gerçekleşen bir devinim niteliğindedir. İnsanlık tarihinde ortaya konan tüm ekonomik gelişmeler, politik demokrasi, dinsel özerklik, bireycilik özgürlük özlemi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bireyler böylece doğanın egemenliğini kırıp üzerinde egemenlik kurmuşlardır.

Kadın hakları denince üzerinde durulması ve açıklanması gereken en önemli kavramların başında “ataerkillik” gelmektedir. “Ataerkillik” terimi, sosyolog Max Weber tarafından, babanın geniş akrabalık ağının diğer aile üyelerine egemen olduğu ve evin ekonomik üretimini denetlediği bir ev örgütlenmesi olarak tanımlanmıştır.¹

Millet, ataerkilliği, doğuştan yönetim hakkının cinsiyet alanına egemen olan şekli olarak tanımlamaktadır.² Millet, erkeklerin kadınlar üzerinde uyguladığı politik güç olarak gördüğü ataerkilliği kadınların erkekler tarafından yönetildiği canlı bir egemenlik sistemi olarak ifade etmektedir. Firestone’a göre ataerkillik, kadınların erkekler tarafından biyolojik farklılıkların kullanılarak denetim altına alınması eğilimidir.³ Ataerkillik, kadınların doğurganlığı üzerindeki erkek egemenliğidir. Kadınların biyolojik olarak ezilmesi durumu söz konusudur.⁴

Firestone’a göre cinsiyetler arasındaki eşitsiz bölünme, sıradan insanların gördüğü gibi “doğal” olabilir. Ekonomik sınıfların aksine cinsel sınıf doğrudan biyolojik bir gerçeklikten doğmuştur. Erkekler ve kadınlar farklı yaratılmış, eşit şanslara sahip olmamıştır. Hukuk sisteminin oluşumuna yol açan -Beauvoir’ın dediği gibi⁵- bu farklılığın kendisi, yani bir grubun diğerine hükmetmesi değil, bu farklılıkların üreme ile ilgili işlevleridir. Biyolojik aile, doğası gereği eşitsiz bir güç dağılımını getirmiştir.

Douglas’a göre tarih öncesinde ilk iş dağılımı cinsiyete dayalı idi.⁶ Erkekler avlanır, kadınlar ise köyleri kurar, çocuklara bakar ve çiftçilik yaparlardı. Toprak, dil, kültür ve topluluklar kadınlar tarafından kollektif olarak denetlenirdi. Kadınların daha durağan, sakin ve arzulanan bir yaşam sürdüklerini anlayınca erkekler avcılıkta kullanmak üzere geliştirdikleri silahlar ile güçlerini kadınlara karşı da çevirdiler. Yönetim amacıyla bu silahlar artık onların toplumsal güçlerini de oluşturuyordu ve kadınları egemenlikleri altına aldılar. Douglas’a göre erkeğin kadın üzerindeki egemenliği, erkeğin dişinin vücudunu ve yaptığı hizmeti kendi malı ya da bölgesi olarak ilan etmesi, insanlık tarihindeki ilk emperyalizmdir.

Ataerkil, erkek egemen, cinsiyetçi ideoloji insanlık tarihinden bu yana cinsiyetler arası farklılıkları kendi meşruluğu için kullanmış ve bireylere bu haliyle sunmuştur. Farklılıklar bir zenginlik kaynağı olarak değil zayıflık belirtisi ya da güç kaynağı olarak algılatılmış, kabul edilmiştir. Bunların başında da yüzyıllar boyunca erkek ve kadın arasındaki fiziksel güç olarak görülür.

1 Michele Barret. *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*, çev. Şen Süer, (İstanbul: Pencere Yayınları, 1995).

2 Kate Millet. *Cinsel Politika*, çev. Seçkin Selvi, (İstanbul: Hayal Yayınevi, 1987).

3 Shulamith Firestone. *Cinselliğin Diyalektiği*, çev. Yurdanur Salman. (İstanbul: Payel Yayınevi, 1980).

4 Barret, *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*.

5 Simone de Beauvoir. *İkinci Cinsiyet*, çev. Gülnur Savran. (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2023).

6 Douglas Carol-Anne. *Sevgi ve Politika*. çev. Nilgün Aydoğan. (İstanbul: Kavram Yayınları, 1995).

Davies'e göre üzerlerindeki çifte baskıyı fark edip bunu sorgulayan ve buna karşı mücadele eden üçüncü dünya kadınları gerektiğinde erkeklerle yurt müdafaasına katılıp cephede omuz omuza savaştıkları, ekonomik ve politik yaşama erkeklerle birlikte katıldıkları, sendika örgütlerinde ve sivil oluşumlarda yer aldıkları halde, sonuçta hala bir kadın, yani ikinci sınıf vatandaş, erkeğin isteklerini yerine getirmekle mükellef, çocuklarının bakıcısı ve evinin hizmetçisi konumundadır.⁷ Bu nedenle kadının özgürleşmesine asıl mücadele edilmesi gereken, yerleşmiş gelenekler olmalıdır.

Kadının erkek cinsiyetine sağlanan olanak ve haklara sahip olması, iki cinsiyet arasındaki güç savaşının sona erip eşit bir toplumsal yapının oluşturulması, bir cinsiyeti gözden çıkarıp yok saymakla mümkün olmayacaktır. Ataerkil ve cinsiyetçi yapılanmaya karşı kadın ve erkeğin bir arada, işbirliği içinde mücadele etmesi gerekmektedir. Cinsiyetçiliğe karşı alınması gereken tavır erkek cinsiyetine karşı değildir. Aksine her iki cinsin mutluluğunu ve birlikteliğini sağlıklı ve eşit bir yapılanmada oluşması amaçlanmalıdır. İnsan ırkının iki ayağını oluşturan kadın ve erkeği birbirinden kopuk, ayrı düşünmek mümkün değildir. Birinin yokluğu insan ırkını sakat kılacaktır. Onur'a göre de erkeğe tepki göstererek, erkeği dışta bırakarak varılacak nokta kadını yalnızlaştıracaktır.⁸ Bu nedenle kadının kurtuluşu ancak erkekle birlikte düşünülebilmektedir. Amaç kadını erkekten koparmak değil, her ikisini de sakatlayan her şeyden onları birlikte kurtarmak olmalıdır. Bu da kadını erkeğe, erkeği de kadına göre tanımlamaktan vazgeçilmesiyle başlamalıdır.

Geraghty'e göre kadın hakları

7 Miranda Davies. *Üçüncü Dünyada İkinci Cins*, çev. Nesrin Arman. (İstanbul: Pencere Yayınları, 1982).

8 Bekir Onur. *Kadın, Gençlik ve Cinsellik*. (İstanbul: Gür Yayınları, 1986).

mücadelesinin ve feminizmin tavrı, kadınlara atfedilen geleneksel becerilerin ve beğenilerin ortadan kaldırılmasından çok, yeniden değerlendirilebileceği bir atmosferin yaratılmasına katkı sağlamıştır.⁹ Bu da kapitalizm mantığı içindeki pek çok kuruluş, yayınevi, program yapımıcısı tarafından yüzeysel ve derinlemesine kültürel yelpaze içinde ele alınmıştır. Segal'e göre insan davranışlarının biyolojik temeli hem toplumsal anlamlar yoluyla yaşanıp anlaşılır hem de insan toplumlarının değerleri ve eylemleriyle dönüştürülüp belirlenir.¹⁰ Bununla insan özgü yetilerin gelişmesi ya da güdükleşmesi içinde bulunan toplumun olanakları ve kısıtlamalarıyla biçimlendirilir. Kişisel kimlik duygusu toplumsal ilişkiler bağlamında oluşur.

Kadının gelişmedeki rolü ve önemi, dünyada özellikle 70'li yıllarda toplumların çeşitli kesimlerinde tartışılmaya başlanmış; "kadın" konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır.¹¹ Kadınların gelişme sürecindeki yeri ilk olarak Boserup tarafından gündeme getirilmiştir.¹² Ekonomik Kalkınmada Kadının Rolü isimli kitabı geliştirmekte olan ülkelerin ekonomisinde kadınların üretim sektörüne katkılarını inceleyen ilk çalışmalardan biridir. Bu çalışmada, dünyada kadınların erkeklere oranla gelişmenin olanaklarından çok daha az yararlandıkları ve daha

9 Christine Geraghty. *Kadınlar ve Pembe Dizi*, çev. Nur Nirven. (İstanbul: Afa Yayınları, 1991).

10 Lynne Segal. *Gelecek Kadın mı?*, çev. Suğra Öncü. (İstanbul: Afa Yayınları, 1990).

11 Bkz.: Ahmet Saltık, Dersan, Nilüfer, Fazlıoğlu, Aygül, Okdemir, Sibel, Çakaloz, Barış ve Kapucu, Ali. *GAP Bölgesinde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonu Araştırması*. T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara: Afşaroğlu Matbaası, 1994; Rosi Braidotti, Ewa Charkiewicz, Sabine Hausler, Saskia Wieringa, *Women, the Environment and Sustainable Development: Towards a Theoretical Synthesis*, (London and New Jersey: Zed Books, 1994).

12 Ester Boserup. *Women's Role in Economic Development*. London: George Allen and Unwin, 1970.

da önemlisi, gelişme programlarının öngördüğü yeni teknolojilerin kadınların statüsünü geriletği vurgulanmıştır. Çalışmada ayrıca, yeni tarımsal yöntemlerin geleneksel çalışma alanlarını ve cinsiyete dayalı işbölümü modellerini değiştirerek kadınları olumsuz yönde etkilediği ifade edilmiş ve temel olarak eşitlik üzerinde durulmuştur. Bu çalışma kalkınmada kadın düşüncesine, kalkınma sürecinde cinsiyetin boyutları ve önemine ışık tutması nedeni ile önemli bir katkı sağlamıştır.¹³

II. Dünya Kadın Konferansı'nı takiben "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi" (CEDAW) aynı yıl, 1 Mart 1980 tarihinde üye ülkelerin imzasına açılmıştır. 1985 yılında Nairobi'de düzenlenen III. Dünya Kadın Konferansı'nda Kadın On Yılı'nın değerlendirilmesi yapılarak "Kadının Gelişmesi İçin İleriye Yönelik Stratejiler" saptanmıştır. Bütün bu gelişmeleri takiben 1995 yılında Pekin'de toplanan IV. Dünya Kadın Konferansı sonunda oluşturulan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planında, kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirmeye yönelik somut politikalar ortaya konulmuştur. Kadın sorunları konusunda toplumsal duyarlılığın artırılmasını sağlayan konferansta Türk delegasyonunca üç konuda taahhütte bulunulmuştur. Bu taahhütler 2000 yılına kadar; kadın okur-yazarlık oranının %100'e çıkarılması, sekiz yıllık zorunlu kesintisiz eğitime geçilmesi, anne ve çocuk ölümlerinin %50 oranında azaltılması ve "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" ne konulan çekincelerin kaldırılmasını kapsamaktadır.¹⁴

1970'li yıllarda kurulmuş kadın gruplarının hepsi kendilerine bir ad verip örgütlenmeyi

gerçekleştirmediler. Bir kısmı bilinç yükseltme amacıyla kurulmuştu ve öyle devam etti. Bazıları ise bir veya birkaç amaç etrafında örgütlenip kimlik kazandılar. Bu örgütler salt kadınlar tarafından kurulan "bağımsız" ve "özerk" örgütlerdi. Sayıları attıkça bu örgütler konusunda iki gelişme oldu. Birincisi özerk ve bağımsız kuruluşlar olmaları nedeniyle tepki toplamalarıydı. Birçok ülkede yaygınlaştıkça ülke aydınlarının hedef tahtası olma özellikleri iyice arttı. Özellikle sol hareketlerden kuvvetli tepkiler geldi: "Ülkenin birçok önemli sorunu varken kadın sorunu ön plana çıkmamalıydı. Sol hareketin cinsiyet ayrımı gözetmeden bütün insanlara ihtiyacı vardı; kadınlar bu birliği bozarak sol hareketi zayıflatmaktaydılar. Kadınlar sosyalizmle 'kurtulacaklarına' göre en geçerli kadın mücadelesi kadın işçilerin iş yerlerinde ücretli işçilerle birlikte girdiği mücadele olmalıydı."¹⁵ Sonuç olarak kadınların kendi başlarına örgütlenmeleri sadece kadın olmanın özgül sorunlarıyla uğraşmayıp yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilenseler bile ayrımcılığı, bölücülüktü, sekterlikti. İkinci gelişme kadın sorununa ilgi duyan tarihçiler nedeniyle tarihin feminist bir perspektiften yeniden değerlendirilmeye başlanmasıydı. Tarihsel olarak işlevleri ev alanıyla betimlenen kadınların toplumsal dayanışma örnekleri göstermeleri çok güç olmuştu. Bu zorluk aslında tek tek her kadının aynı işi yapan diğer kadınlardan yalıtılmış olmasından doğmaktaydı. Kapitalist toplum örgütlenmelerinde bu yalıtılmışlığın kadını maddi ve psikolojik olarak kocasına bağımlı kılıcı ve aynı zamanda onu analık ve ev kadınlığı ile ilgili olarak gelişmiş ve kapsamlı bir ideolojik örüntü içine hapsedici sonuçları vardı. Mekansal yalıtılmışlık kadınların birbirleriyle temaslarını

¹³ Braidotti vd., *Women, the Environment and Sustainable Development*.

¹⁴ CEDAW, "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi", erişim 2 Aralık 2024, https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-12/CEDAW-for-Youth-TR_o.pdf

¹⁵ Immanuel Wallerstein ve Etienne Balibar. *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*, çev. Nazlı Ökten. (İstanbul: Metis Yayınları, 1993).

da sınırlandırmaktaydı. Oysa birlik olmak ve ortak davranmak için değişik biçimlerde temas gerekliydi ve bu belki de dayanışmanın birinci koşuluuydu. Bunun kadınlara arası dayanışmanın örneklerini daha çok kadınların kollektif olarak buldukları zaman ve mekanlarda aramak daha olasıdır. Aslında 1900'lerden başlayarak kadınların yarattığı dayanışma örnekleri hiç de az değildi ve bunları kadınların edilgen-kabulcü-statükocu kişiler oldukları tezini ortadan kaldırmak için bir araya getirmek gerekir. Tarihi sadece kadınların ezilmişliklerini, bağımlılıklarını sergilemek için değil aynı zamanda onların etkinlik ve kuvvetlerini ortaya çıkarmak için de incelemek önemlidir. Böyle bir perspektif daha zengin, çok yönlü bir kadın tarihi elde etmek açısından da son derece değerlidir.

1970'lerde feminist tarihçilerin kadın tarihine artan ilgisiyle kadın örgütlenmeleri konusunda birçok yeni çalışma yapılmıştı. Yiyecek boykotlarından ekmek yürüyüşlerine, savaşa, nazizme ve faşizme karşı eylemlerden grevlere kadar, farklı ve çok sayıdaki toplumsal eylem alanında kadın dayanışması ve örgütlenmesi örnekleriyle karşılaşmak mümkündür. Çözümleyici bir yaklaşımla bu literatüre bakıldığında şu noktanın belirginleştiğini görmek mümkün olacaktır: Kadınlar bazı durumlarda daha önceden ve genellikle erkekler tarafından kurulmuş bir örgüt veya başlatılmış bir toplumsal hareket içinde sonradan yer alıyor veya örgüte katılımları sağlanıyor; kendilerinden, örgüt veya hareketin temel amacı doğrultusunda 'destekleyici' ve 'yardım edici' roller oynamaları bekleniyordu. Sendikalar ve siyasi partiler ve bunların kadın bölümleri bu duruma en iyi örneklerdi. Bazı durumlarda ise kadınlar kendi özel konularından, özgül taleplerinden yola çıkarak bağımsız ve özerk kadın örgütlenmelerine

gidiyorlardı.

Bu araştırmanın amacı bu ikinci türden dayanışma ve örgütlenme biçimlerini saptamaktır. Bugün sekterlik olarak değerlendirilen bağımsız kadın örgütlenmelerine neden başvurulduğunun yanıtı ancak yakın geçmişteki örneklerle bakılarak verilebilir. Böylece bunu yapmak için de toplumsal hareketler, gruplaşmalar ve örgütler içinden, kadınlar arası dayanışmanın bir sonucu olarak onlar tarafından başlatılan, örgütlenen ve yürütülen durumları örneklemek gerekmektedir.

Bu çalışmada değişik ülkelerde, değişik tarihlerde, farklı amaçlarla ortaya çıkan kadın örgütlerinden hareketle şu sorulara yanıt aranması amaçlandı:

1. Kadınlar niçin ve hangi amaçları gerçekleştirmek için aralarında dayanışma geliştirip örgütleniyorlar?
2. Hangi nedenler kadınları bağımsız ve özerk örgütler kurmaya yöneltiyor?
3. Kadın örgütlerinin kurulabilmelerinin koşulları nelerdir?
4. Kadın örgütlerinin sürekliliğini önleyen nedenler nelerdir?

KADIN DAYANIŞMASI VE ÖRGÜTLENMELERİ

Sürgünde Kadın Dayanışması ve Örgütlenmeleri: Brezilya

Kadın dayanışması ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan kadın örgütlenmelerinin dikkate değer bir örneğini sürgünde yaşayan Brezilyalı kadınlar arasında görmekteyiz. 1964'te başlayan ve 1968'den sonra yaygınlaşarak devam eden "sürgüne gönderilme" olayı Brezilyalı

siyasi eylemciler için yeni bir deneyimdi ve bu olaydan ciddi bir şekilde etkilendiler. Bu kişiler köklerinden koparılmışlardı; maddi zorluklarla karşı karşıydılar ve en önemlisi uzun bir süre İsveç, Fransa, Belçika ve Batı Almanya gibi ülkelere sığınana kadar yaşamak zorunda kaldıkları Latin Amerika ülkeleri onları yaşamları boyunca barındırma garantisi vermedi. Sürgünde yaşanan zorlukların çoğu hem kadınları hem de erkekleri aynı biçimde etkilemekteydi. Ne var ki erkekler sürgün yaşamına kadınlardan daha çabuk ayak uydurabildiler. Bunun en önemli nedenlerinden biri erkeklerin Brezilya'daki örgütlenmelerine benzer örgütleri gittikleri ülkelerde (örneğin Şili'deki gibi) yaratabilmeleri veya var olanlara katılabilmeleriydi.¹⁶

Bir macho kültüründen başka bir macho kültüre gidiş, bu süreci kolaylaştırdı. (Macho, İspanyolca'dan aktarılan ve aşırı erkekliği ve erkek egemenliğini ifade eden bir kavramdır.) Bu örgütler erkekler için kendilerini eylemci olarak tanımlamaktan vazgeçmemenin bir garantisi oldular. Kadınlar ise sürgünü daha zor koşullarda yaşamaktaydılar. Kocalar eylemci-devrimci kimliklerini kaybetmeyip toplantılara gitmeye, konuşup tartışmaya devam ederken kadınlar "onların karıları" kimliğine bürünüp geçmişte Brezilya'da sahip oldukları siyasal eylemci kimliklerini yitirdiler. Sürgün koşulları onlara, ev kadını ve anne rollerini oynamaktan başka olanak tanıımıyordu. Sürgünde yaşanan ilk yıllarda Brezilyalı kadınlar evlerine kapanıp politikadan uzak yaşamak zorunda kalınca (Brezilyalı sürgünlerin ilk gittikleri ülkelerde ve özellikle Şili'de, özerk kadın örgütlenmeleri için uygun ortam ve koşullar yoktu) geçmişte

içinde buldukları grup ve faaliyetlerdeki konumlarını sorgulamak gereğini duydular. Bu sorgulama ortaya çıkardı ki ülkelerindeki politik gruplara katılımları, bir macho kültüründe erkeklerden "farklı" olmalarından doğan sınırlılıkları "gördükleri" halde bunların göze çarpmasına büyük gayret göstermeleri sonucu gerçekleşebilmişti. Erkekler sorumluluk gerektiren ve yöneticilik gibi pozisyonları daha hızlı elde ederken kadınlara rollerinin önemli fakat ikincil olduğu hissettirilmişti. "Savaş ortamında bile kadının, cinsiyetiyle ilgili doğuştan kazandığı nitelikleri taşıyan bir yoldaş" olduğu söylenmişti. Bu niteliklerin de beslenmek, giydirmek, eğitmek, "destekleyici" olmak olduğu öğretilmişti. Bir kadın eylemci Vania, örgütle olan ilişkilerini şöyle değerlendirmekteydi:

*"Benim örgütümde kadın, gerçekte evin erkeğiydi. Örneğin benim durumumda o (erkek), okur, çalışır ve grup faaliyetlerine katılırken benim bir işim vardı. O profesyonel kadrodaydı. Erkekler kendilerini 'devrimci' görevlere adanırken kadınlara erkekleri destekleme görevi verilmişti. Fakat biz kadınlar da siyasi eylemlere katıldık, sorumluluk aldık, her şeyi yaptık. Ben kendimi üstün kişilerin bütün gün okumasını sağlayan aşağı bir kişi gibi hissettim."*¹⁷

Böylece kadınlar, eşitlikçi ilişkilerin var olması gereken gruplarda, bu niteliklerince belirlenen rolleri oynamaktan kurtulamamışlardı. Üstelik bilinçli olarak olmasa da kabul ettikleri, değer verdikleri ve taklit ettikleri bir erkek modelini referans almışlardı.

Sürgünde geçen ilk yıllarda geçmişte sorgulayan Brezilyalı kadınlar, ülkelerinde siyasi

16 Patricia Hill Collins, *Pensamento Feminista Negro: Vonhecimento, Consciência e a Política do Empoderamento*. (São Paulo: Boitempo, 2019).

17 Andre Rodrigo Farias, Rafael Mingoti, Laura Butti Valle, Caludio Spadotto, Elio Lovisi Filho. "Brasileira de Pesquisa Agropecuária Identificação, Mapeamento e Quantificação das Areas Urbanas do Brasil." in *Comunicado Técnico* n. 4, Campinas, Maio, 2017, 1-5.

hareketler kapsamında çalışırken bir özdeşlik duygusundan yoksun olduklarını fark ettiler. Brezilya'daki yaşamları boyunca sadece erkeklerin egemen olduğu grup ve hareketlerde ikincil konumlar ve görevler edinmekle kalmamış aynı zamanda kendi aralarında bir özdeşlik duygusu ve kadınlık bilinci de geliştirememişlerdi. Latin Amerika ülkelerinde aktif örgütlerin resmettiği kadın, genellikle sosyal değişme sürecinde erkeklerle yan yana dövüşen kadındı. Brezilya'da bu kuralın dışında değildi ve toplumda kadınlar arası ortak kadınlık bilinci ve diğer feminist düşüncelerin gelişmesi için ortam yoktu. Zaten Brezilya gibi solcuların "Latin Amerika'da feminist harekete yer yoktur". "Açlığa karşı mücadele en önemli mücadeledir" ve "Feminizm gelişmiş kapitalist toplumların bir aldatmacasıdır" türünden görüşler ileri sürdükleri bir ülkede bu ortamın oluşması da zordu.¹⁸

İşte sürgünde geçirdikleri yıllar boyunca Brezilyalı kadınların belki de en önemli kazanımı sürgünün onlara durumlarını yeniden değerlendirme olanağı yaratması oldu. 1973'ten itibaren "Bu antifeminist propaganda bizi çok uzun zaman uyuttu, şimdi örgütlenme zamanıdır" diyerek kendi gruplarını oluşturmaya ve örgütlerini kurmaya başladılar. Sürgünde kurulan ilk özerk kadın grubu "NOSOTRAS", kadınların ezilmişliğinin ulus ve sınıf sınırlarını aştığı varsayımına dayanıyordu. Katılımcıları arasında öğrenci, meslek sahibi, ev kadını olmak üzere birçok kesimden kadın ve partilerinden hayal kırıklığına uğrayarak ayrılmış siyasi eylemci kadınlar vardı. Grubun amacı "ortak tartışmalar yoluyla bilinçaltımız aynı biçimde nasıl koşullandırılmış" sorusuna yanıt bulmaktı.

Apolitik nitelikli bir grup olduğu görüşüyle bazı kadın ve erkek siyasi eylemciler tarafından önemsenmeyip şüpheyle karşılandıysa da kendisine katılan kadınları birçok yönden etkilemiş olarak son buldu. NOSOTRAS'tan daha uzun bir süre yaşayan ve yaygın olarak kabul gören kadın grubu 1975-1979 yılları arasında Paris'te kurulan feminist ve özerk bir grup olan "Brezilyalı Kadınlar Grubu" (Circula de Mulheres Brasileiros) idi. Bu gruptan kadınlar özerk bir grup oluşlarının nedenini şöyle açıklıyorlardı: "Sadece kadınlar özerk olarak örgütlenerek kendi özgül sorunlarından doğan talepleri savunmak için bu mücadelenin sürükleyicisi olabilirler." Bu grubun genel toplantılarında; Brezilyalı kadınlarla dayanışma, kadın siyasi hükümlüleri koruma, genel af için ve diktatörlüğe karşı mücadele gibi daha çok politik temalar işlendi. Daha radikal diyebileceğimiz alt gruplarda ise kadınların kendi kendine yardım pratiğini nasıl kazanacakları, cinsellik ve kadın bedeninin kontrolü gibi konular üzerinde duruluyor, günlük yaşam üzerine tartışmalar yapılıyordu. Grubun en önemli yararı, kadınların özel sorunlarının hiç de sandıkları kadar özel olmayıp hepsine ait olduğunu göstermesiydi. Grubun bir üyesi bu konuda şöyle diyordu: "Diğer kadınlarla tartışmaya başladığımdan beri kendi hakkımdaki imajım çok değişti; kendimden daha eminim, özerk bir şekilde düşünen, hissedilen, hareket eden bir insan olarak değerimin farkındayım. Başlangıçtan itibaren benim sorunlarımın, benim endişelerimin sadece bana değil tüm kadınlara ait olduğunu anladım."¹⁹

Grubu kuran ve aktif olarak çalışan üyelerin grubu yönlendirici temel görüşlerini de şöyle özetlemek mümkün:

18 Marche Mondiale. Documento regional Américas 5a ação internacional. Disponível em, erişim tarihi: 25 Eylül 2024, www.marchemondiale.org/wp-content/uploads/2020/10/DocAmericasES.pdf.

19 Antonella Picchio. "Visibilidad Analítica y Política del Trabajo de Reproducción Social". in CARRASCO, Cristina (ed.). Mujeres y Economía: Nuevas Perspectivas Para Viejos e Nuevos Problemas. (Barcelona: Icaria, 1999), 201-242.

1. Kadınların ev alanında, iş hayatında, siyaset ve cinsellik alanında her çeşit ezilmişlik biçimlerini ortaya çıkarmak.
2. Kadınların mücadelesini otoriter rejimler altında özgürlük için verilen tüm mücadeleler içine sokmak
3. Cinsiyetler ve sınıflar arası yeni sosyal ilişkiler kurmak için mücadele etmek.
4. Kadının ezilmişliğine sadece sosyalizmin kendi başına son verebileceği düşüncesinin bir yanılısına olduğunu göstermek.²⁰

Grup üyeleri, kadın kurtuluş hareketinin en yoğun olduğu bir ülkede – Fransa’da yaşamakla beraber kendi toplumlarındaki ilerici aydınların feminizmin hiçbir biçimine hoşgörü göstermediklerini biliyorlardı. Bu nedenle 1976’da bir Fransız dergisi tarafından düzenlenen “Latin Amerikalı Kadınlara Bir Söz” adlı toplantıda feminizm ile bağlantılarını nasıl kurduklarını şöyle açıkladılar: “Kadınların bağımsız örgüt kurma düşüncesi ayrıcalık yaratma, parçalama ve mücadelemizi her türlü egemenlik ilişkilerini yıkma amacıyla kadın ve erkeklerin birlikte yürüttükleri mücadeleden ayırma anlamına gelmemelidir. Kadınlar özgül taleplerle başlayarak örgütlenip askeri diktatörlüğe karşı çıkan daha büyük bir hareket içinde yer alacaktır.”²¹

Grubun, bir politik örgüt olarak Brezilya’da tanınması ve benimsenmesi uzun zaman aldı. Fakat sonunda ülkelerindeki politik örgütlerin

yadsıyamayacakları bir güce sahip oldular. Başlangıçta eylem ve uygulamalarında çekingen ve tereddütlü iken giderek kendi taleplerin özgüllüğünün farkında olmaktan doğan bir kendine güven duygusu geliştirdiler. Sürgünün ilk yıllarında kaybettikleri kimliklerini yeniden ve daha güçlü bir biçimde kazandılar. Daha da ötesi bu grup aracılığıyla Brezilyalı kadınlar ilk kez kendilerine ait olan bir şeyle özdeşleşme ve özel bir gruba ait olma duygusunu yaşadılar.

Kadın Dayanışması ve Örgütlenmeleri: Orta ve Güney Amerika

Toplumsal değişim yönelik hareketleri ortaya çıkardıkları ve süregeldikleri dönemlerde kamusal alana katılımları önceleri engellenmiş veya sınırlı olan kesimlere daha aktif katılım için olanaklar sağlamıştır. Bu kesimlerden önemli biri de kadınlardır. Kadınların iç savaşlarda, ulusal kurtuluş savaşlarında ve popülist kitle hareketleri sırasında nasıl ve ölçüde mobilize oldukları son yıllarda yoğun bir biçimde incelendi. Bu kitle hareketleri genellikle benzer bağımlı gelişme modelleri olan ülkelerde ilişkilerin değişmesine yönelikti. Gerçi her ülkenin kendine özgü tarihsel koşullarına bağlı olarak bu hareketlerin özgül amaçları da değişiklik gösteriyordu; ama ortak yanları, sınıf ve siyasal yapı içindeki ve halk ile egemenliği elinde bulunduranlar arasındaki değişimleri vurguluyor olmalarıydı.

Kadınlar bu hareketler içinde yer alarak hem ülkelerinin özgürlüğe kavuşması için hem de kendilerinin özgül hakları için mücadele verdiler. Bu hareketlerin yakından incelenmesi ulusal kurtuluş mücadelesi ile kadınların özgürlük mücadelesi arasında güçlü bir bağ olduğunu gösteriyor. Kadınların yakın tarihte toplumsal değişime yönelik kitle hareketlerine en yoğun

²⁰ Denise Rollemberg. “Nôma des, Sedentários e Metamorfoses: Trajetórias de Vidas no Exilo.” in *REIS*, Daniel Aarão, RIDENTI, Marcelo, MOTTA, Rodrigo Patto Sá (orgs.). *O golpe e a ditadura militar: quarenta anos depois (1964-2004)*. Bauru: EDUSC, 2004.

²¹ Jennifer Schirmer, “Latin Amerika’da Kadınlar ve İnsan Hakları Protestosu.” içinde *Latin Amerika’da Askeri Diktatörlükler ve Kadın*, der. Ümit Cizre ve Serpil Üşür, (İstanbul: Belge, 1989), 44-99.

olarak katıldığı ülkelerin başında Orta ve Güney Amerika ülkeleri geliyor. Ataerkil ideolojinin egemen ve kadınların ezilmişliğinin yoğun olduğu bu ülkelerde kadınların değişime yönelik hareketlere bu denli aktif katılımı pek de rastlantısal olmasa gerek.²²

“Machismo” (kadınlara karşı şiddet, hürmetsizlik, cinsel keskinlik gibi davranış, tutum ve değerler kümesini ifade eder), bir taraftan kadının bağımlılığının temelini hazırlarken bir taraftan da onun başkaldırışı için çekilecek bir tetik rolü oynadı. Küba, Kolombiya, Uruguay, Nikaragua, El Salvador, Arjantin ve Bolivya’da kadınlar hem emperyalizm hem de machismoya karşı mücadele vermek için bir araya geldiler. Bu mücadelelerin çoğunda katılım oranları çok yüksekti. Nikaragua’da tüm savaşanların yüzde otuzu, El Salvador ve Guatemala’da daha da fazlası kadındı. Ne var ki bu yüksek katılımı kadınlar son derece büyük mücadelelerle sağladılar. Çünkü katılım için hem sosyal ve kültürel hem de örgütsel açıdan engeller vardı. Mücadelenin asıl sahibi olduklarını iddia eden örgütler; işçi örgütleri, sol partiler ve bunlardan kurulu popülist cepheler, milis örgütleri erkek egemen örgütler olarak onları ya kasıtlı olarak dışlıyor ya da aralarına almakta gönülsüz davranıyorlardı.²³

Fedakâr eş, koruyucu ana şeklinde kadın imgesi Latin Amerika toplumu içine o denli nüfuz etmişti ki savaş ortamında kadınlar ile savaş ilişkisi bile kendileri hakkındaki bu imgeler aracılığıyla kuruldu. Örneğin Küba’da kadınlar silahlı mücadelenin önemli bir ölçüde dışında

kaldılar; cephede olduklarında hemşire, mesaj taşıyıcı ve öğretmen rollerini üstlenip daha çok destek hizmetlerinde ve yardımcı işlerde çalıştılar. Benzer bir şekilde Kolombiya’da kadınların örgütlü kitle olarak savaş içinde yer almaları için savaşı yürüten muhalif gruplar yeteri kadar çaba göstermediler. Bu örgütler aynı zamanda kadınların özgül taleplerine de platformlarında çok sınırlı yer verdiler.²⁴

Bu ortak tutumlarına karşın bütün örgütler kadın sorununa eşit şekilde duyarsız değildiler. Bazıları kadınların özgül hakları için de mücadele vermelerini haklı bulduklarından onların kadın grupları kurarak mücadeleye katılmalarına olanak sağladılar ve kadınlar örgütler içinde eriyip gitmemek ve mücadele nedenlerini kaybetmemek için ayrı örgütler kurdular.

Örneğin Uruguay’da 1972’de “Tupamoro” örgütünün üçte biri kadınlardan oluşuyordu. Bu örgüt aynı zamanda kadınlar hakkında açık bir kanısını da belirledi; kadınlar için kültür ve eğitim alanındaki ayrımcılığa karşı çıktı. Aynı zamanda programlarında ücretsiz eğitim, gelirin eşit dağılımı, sağlık hizmetlerinde devlet kontrolü, yaşlılara devlet yardımı ve toptan yiyecek işletmelerinin kamulaştırılması hedefleri vardı. Tupamoro örgütünde, kadınları örgüt içinde çalıştırmak için etkili stratejiler geliştirildi.²⁵

Darbelere Karşı Kadın Dayanışması ve Örgütlenmeleri: El Salvador

El Salvador’da 1979’da General Oscar Humberto Romero’yu iktidardan uzaklaştırmak

22 Julie Shayne. “Feminist Activism in Latin America.” in *The Encyclopedia of Sociology*. ed. George Ritzer, (Blackwell Publishing, 2007), 1685-1689.

23 Lynn Horton. “Women’s Movements in Latin America.” in *Handbook of Social Movements Across Latin America*, ed. Paul Almeida and Allen Cordero Ulate, (Springer, 2015), 79-87.

24 Karen Kampwirth. *Kadınlar ve Gerilla Hareketleri: Nikaragua, El Salvador, Chiapas, Küba*. çev. Esra Eren. (İstanbul: Sümer Yayınları, 2015).

25 Luis Carlos Benvenuto. *Breve Historia del Uruguay*. (Montevideo: Arca, 1967).

için girişilen darbeden sonra kadın örgütleri kuruldu. Kurulan bu örgütler bir kitlesel kadın kuruluşu olabilecek büyüklükte değillerdi ve daha çok birer mesleki örgütü andırıyorlardı. ANDES (Salvadorlu Öğretmenler Birliği) ve AUTRAMES (Pazar Satıcıları ve İşçiler Birliği) gibi yine küçük olmakla birlikte adını daha fazla duyurmuş olan AMES (El Salvadorlu Kadınlar Birliği) kadınların özgürlük savaşına katılmalarını sağlamak ve özgül hakları için mücadele etmek amacıyla 1979'da kurulmuştu.²⁶

AMES'li kadınlar sağ kanat güçlere en keskin muhalefeti uygulayan ve demokrasi için mücadele eden FDR'den (Demokrat Devrimci Cephe) bağımsız olarak ayrı bir örgüt kurmalarının nedeni olarak sol hareketlerin kadın sorunlarıyla diğer sosyal sorunlar kadar yoğun ilgilenmiyor olmalarını gösteriyorlardı. Gerçekten de sosyalistler, sosyal demokratlar, öğrenci ve işçi partileri için bir şemsiye örgüt olan FDR, programında sosyal hizmetlerin gelişimi, okuma yazma programları ve ucuz konut programlarını savunuyorsa da bunların kadınlarla ilişkisini vurgulamıyordu. FDR üyelerine göre kendileri kadın ve erkeklerin örgüt içinde eşitlikçi bir temelde çalışmalarını sağlayacak koşulları hazırlamışlardı ve kadınların özgürlük mücadeleleri genel özgürlük mücadelesinden bağımsız olmamalıydı.²⁷

Buna karşılık AMES'li kadınlar, "Kadın özgürlük mücadelesi halkımızın özgürlük mücadelesi içine sokulmalıdır ancak kadınların özgül talepleri olduğu gerçeği de kabul edilmelidir" iddiasında bulundular. Bu özgül talepler için AMES'in hazırladığı program

zorunlu kısırlaştırmaya son verilmesi, güvenli aile planlaması, ücretsiz çocuk bakımı ve kadınların eğitim ve meslekinde haklarından yararlanması gibi konuları kapsıyordu. Ayrıca kadın aile reislerinin sayıca çok olduğu El Salvador'da aileye ilişkin destek ve yardım hizmetleri sağlanması da hedefleniyordu.²⁸

Diktatörlüğe ve Açlığa Karşı Kadın Dayanışması ve Örgütlenmeleri: Nikaragua

Nicaragua, kadınların kitle hareketlerine en yoğun biçimde katıldıkları başlıca ülkelerden biri olma özelliği gösteriyor. Bunun böyle olmasında iki önemli neden var:

1. Nikaragua'nın bağımlı gelişme koşullarında yüksek işsizlik yüzünden erkekleri ailelerini terk etmeleri ve bu nedenle aile reisi olan kadınların sayısının fazlalığı: 1978'de tüm ailelerin üçte biri kadınlar tarafından yönetiliyordu ve bunların %86'sı ev dışında bir iş sahibiydi.
2. Amacı Somoza diktatörlüğüne son vermek olan Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi (FSLN)'nin kadınların savaşa katılımını sağlayıcı örgüt koşullarını geliştirmiş olması. Bu örgüt, programı içine kadınlar için özel önemi olan amaçları dahil ederek kadınlara karşı ayrımcılığa son verilmesi çağrısında bulunarak ve kadınları diktatörlük altında haklarını korumak üzere cesaretlendirerek Nikaragua toplumundaki cinsiyetçilikten şaşırtıcı

26 James Petras. *Las Privatizaciones y la Desnacionalización de América Latina*, Ediciones Prometeo. (Buenos Aires, 2004.)

27 Kampwirth. *Kadınlar ve Gerilla Hareketleri: Nikaragua, El Salvador, Chiapas, Küba*.

28 Julie Shayne. *The Revolution Question: Feminisms in El Salvador, Chile, and Cuba*. (New Brunswick: Rutgers University Press, 2004).

şekilde uzak bir tutum takındı.²⁹

Böylece geçici, güvensiz, az kazançlı işlerde çalışarak ev geçindirmenin zorluklarını yaşayan ve bu zorluklardan bir toplumsal bilinç kazanımı sağlayan Nikaragualı kadınlar FSLN'nin kendileri için yarattığı uygun ortamın da katkısıyla 1977 yılında AMPRONAC'ı (Ulusal Sorunlarını Göğüsleyen Kadınlar Birliği) kurdular. İlk kurucuları pek çok örgütün kuruluşunda gözlediğimiz gibi orta ve üst sınıftan bürokrat kadınlardı. 1978'de bütün orta sınıf kadınlar, köylüler, işçiler ve öğrenciler örgütün destekleyicisi oldular. Birlik 1979'da savaşın ilk kadın şehidinin anısını yaşatmak üzere adını "Luisa Amanda Espinoza Nikaragualı Kadınlar Birliği" (AMNLAE) olarak değiştirdi.³⁰

AMPRONAC ve AMNLAE'nin kadınlar için özel önemi olan şu talepleri vardı:

1. İyi yaşam koşulları içinde olmak ve gelişmiş konutlarda yaşamak bütün kadınların özlemiydi.
2. Kadınlar eğitim olanaklarından eşit olarak yararlanamıyorlardı.
3. Ev dışında çalışan çok sayıda kadın vardı ve çocuklar için bakım hizmetleri en önemli gereksinimlerin başında geliyordu.

4. Sanayide çalışan kadın işçiler örgütlenmeli, iş yerinde ayrımcılıkla savaşmalı, eşit işe eşit ücret ödenmesi sağlanmalıydı.

5. Kadınların en çok çalıştıkları işlerden biri ev hizmetçiliği idi. Kısa erimli amaç, hizmetçilerin örgütlenmesini sağlamaktı. Daha arzu edileni ise hizmetçiliğin tamamen ortadan kalkmasıydı.

6. Yasal alanda da cinsiyet ayrımcılığına yol açan yasalar gözden geçirilmeli ve yeni yasalar yapılmalıydı.³¹

Nicaragualı kadınlar, diktatörlüğe karşı mücadelede ve yukarıdaki taleplerinin gerçekleşmesinde ellerinden gelenin azamisini yaptılar ve önemli kazançlar sağladılar. Ancak Nikaragua üzerine daha yakın tarihte yapılan analizler amaçların bir kısmının gerçekleşmesinde yavaşlama olduğuna işaret ediyor. Bunda, artan ekonomik sorunların etkisi olduğu kadar "Kadınların dağlarda dövüştükten sonra mutfaklarına dönmelerine izin veren" bilinç eksikliğinin de etkisi var.

Kadınlar maddi hayatın üretimi ve yeniden üretimi için iki alanda etkinlik gösterirler: Aile ve toplumsal üretim. Aile, içinde kadının emek gücünün günlük yeniden üretimini ve gelecek işçi nesillerini sağladığı kurumdur. Kadının emeği, ev içi işlerin aslında "kadınca" olduğu gerekçesiyle karşılık ödenmeden kullanılırken bu emeğe aynı zamanda sistem gereksinim duyduğunda kolayca ev dışına çekilebilecek bir yedek emek olarak da bakılır. Üstelik birincil görevi maddi hayatı

29 Sonia Alvarez. "Translating the Global Effects of Transnational Organizing on Latin American Feminist Discourses and Practices." *Meridians: A Journal of Feminisms, Race, Transnationalism*. 1 (1), (2000): 29-67.

30 Francesca Miller. *Latin American Women and The Search for Social Justice*. (Hanover: N. H., University Press of New England, 1991).

31 Stephanie Rivera-Berruz. "Latin American Feminism." in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, E. N Zalta (der), (Stanford: CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2018).

üretmek ve yeniden üretmek olarak tanımlanan ev kadınları bu işi aralarında birliktelik sağlamadan, dayanışma yaratmadan ve herhangi bir şekilde örgütlenmeden nesiller boyu durmamacasına tekrarlarlar.

Kadınlar toplumsal üretim içinde yer alıp ev dışı işte çalışmaya başladıklarında durum biraz daha farklıdır. Çalışan kadınlar emeklerinin karşılığı olarak bir ücret almakla kalmazlar, bu ücret onlara erkek egemen aile yapısında kısmi bir psikolojik ve maddi bağımsızlık kazandırır. Bununda ötesinde kadınlarda, emeklerinin sömürüldüğüne dair bilincin doğmasına yardım eder. Toplumsal üretim koşulları kadınların kendi sınıfından başka kadınlar ve erkeklerle beraberliğini sağlar. Bu kolektif ortam içinde kadın işçilerin kendilerini aynı çıkarlara sahip bir sınıfın üyeleri olarak görmeleri kolaylaşır. Kadınlar aynı zamanda diğer kadın işçilerle dayanışma bağları da geliştirebilirler. Kısaca, çalışan kadınların çalışmayanlara oranla bilinç kazanmaları ve kimlik edinmeleri olasılığı yüksektir. Bununla birlikte bunların gerçekleşmesinde verili toplumda kadının toplumdaki yerini belirleyen kültürel tanımlamaların rolünü unutmamak gerekir. Kadın toplumsal üretime ne denli yoğun biçimde katılırsa katılsın birincil görevi ev işlerini yürütücü ve aile üyelerinin refahını sağlayıcı olarak tanımlandığı sürece dışarıda çalışan bir kişi olarak bireysel kimliğini kazanması zorlaşır. Yine aynı tutumlar kadının ev dışı bir işte çalışması halinde emeğinin gerçek karşılığını talep edebilmesini de olanaksız kılar. Daha kısa bir deyişle ev dışında ücretli olarak çalışan kadınlar, tersi ne kadar güçlü savunulursa savunulsun, ne iş piyasasına katılmak ne de burada varlıklarını sürdürmek açısından erkek ücretlilerle eşit koşullarda olabilirler. Bu eşitsizliği meşrulaştıran çoğunlukla zannedildiği gibi yaygın ideoloji ve bunun taşıyıcısı işverenler

değildir. En yaygın işçi örgütlenmeleri olarak sendikalar da kadının toplumsal yeri, konumu, emekçi olarak varlığı gibi konularda yukarıdaki ideolojik belirlenmeleri benimserler.

Son yirmi senede feminist tarihçilerin kadınlar ve sendikalar arasındaki ilişkiler konusundaki yoğun araştırmaları bunun böyle olduğunu kanıtlamış durumda. Yine aynı çalışmalar kadın işçilerin işçi sendikalarınca dostça karşılanmadıklarını, sendikaların kadın işçilerin üyeliklerini marjinal gördüklerini, işsizlik ve ekonomik bunalım dönemlerinde potansiyel kadın emeğini erkek emeğinin istihdamını tehdit eden bir emek olarak değerlendirdiklerini, kadınları ücret seviyelerini düşürmekle suçladıklarını, grevlerde bile grev kırıcılıkla itham ettiklerini gösterdi.³²

Sendikalar kadınların yalnızca onları ilgilendiren özel sorunlarına da duyarlı değiller. Kadınların, adil iş dağılımı, eşit ücret, çocukların bakımı, mesleki eğitim ve yeniden iş eğitimi gibi konulardaki taleplerini göz ardı ediyor; iş yerinde cinsiyetçilik ve ayrımcılık gibi sorunlarla mücadelede onlara destek olmuyor. Başka bir deyişle kadın üyelerinin çıkarlarını erkek üyeleri kadar koruyup kollamıyorlar. Bunda sendikaların hala birer erkek topluluğu olmasının da etkisi çok. Kadınların, sendikaların yönetim kadroları içinde pek az yer işgal ettiği, bu yerlerin de genellikle alt kademeler olduğu biliniyor. Buralarda bulunanlar da hem sayıca az oldukları hem de seslerini üst kademelere duyuramadıkları için ayrımcılığın her çeşidini ortadan kaldırmak için ellerinden pek bir şey gelmiyor.

Özetlersek bu içeriği ile sendikalar, kadınlar için bel bağlanacak örgütler olmaktan

32 Helen Icken Safa. "Women's Social Movements in Latin America." *Gender and Society*, 4 (3), (1990): 354-369.

uzak görünüyor. Çalışan kadınların buna karşı iki tür tepkisi vardı; ya mevcut bir sendika içinde o sendikanın kadın bölümünü oluşturarak kendi özgül talepleri için ayrı bir mücadele platformu oluşturmak ya da sadece kadınlardan oluşan özerk bir işçi örgütü kurmak. Özellikle ikinci yolu denediklerinde mevcut işçi örgütlerinden tahminlerinin de ötesinde tepki alıyorlar. Özerk işçi örgütlerini kuran birçok kadın, siyasi partiler, bilinç yükseltme grupları ve benzer örgütler içinden geçerek deneyim kazanmış ve kendilerine güven geliştirmiş olsalar bile bu katı ve tutucu görüş karşısında çok fazla dayanamıyorlar. Bu nedenle bugüne dek ortaya çıkan birçok kadın işçi örgütlenmesinin ömrü çok kısa oldu.

Ortadoğu'da Kadın Dayanışması ve Örgütlenmeleri: İsrail

İsrail'de kurulan Yarı Özerk Kadın İşçiler Hareketi'nin (Women Workers Movement) kurulma ve varolma sürecine bakıldığında örgütlü bir kadın işçi mücadelesinin karşılaştığı zorlukları sergilemek ve anlamak mümkün olacaktır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İsrail'e ilk göç dalgaları başladığında İsrail birçok ülkeye kıyasla, kurumları yeni oluşturan bir toplum olarak kadınlar için daha rahat elde edilebilecek eşitlik ve özgürlük olanakları vaat ediyordu. Ancak beklenilenin tersine kadınların, özellikle de çalışan kadınların, bir yer elde etmek için verdikleri savaş çok çetin oldu. Kadınların karşılaştıkları zorluklar nelerdi ve hangi araçlarla mücadele ettiler? Kadın işçi örgütlenmesinin başarısını hangi etkenler gölgeledi? 1920'li yıllardan başlayarak ekonominin en gelişen sektörü olan inşaat, kentler kurulmadan önce yol yapımında, kurulduktan sonra da bina yapımında büyük işçi kitlelerine istihdam olanağı yarattı. Ancak bu işçilerin çoğu erkekti. Kadınlar

çok az iş bulabildiler. Buldukları işlerde de iş güvencesi yoktu ve kazançları çok düşüktü. İş piyasasında kadın-erkek arası eşitlik konusunda 1920'de kurulan ve bütün kadın işçilerin de üyesi olduğu HISTADRUT (Genel İşçi Federasyonu) duyarlı değildi. Kadınlara iş bulabilmelerinde yardımcı olmuyor, onların karşılaştıkları özel güçlükleri görmezden geliyor ve örgüt içinde çok yetersiz sayıda kadın temsilci bulunmasını da olağan karşılıyordu.³³

HISTADRUT'un üyesi olan ve daha önce yaşadıkları ülkelerde kadın hareketlerine katılmış, siyasal olarak daha aktif bir grup kadın HISTADRUT'a karşı hoşnutsuzluklarını ifade ederek Yarı Özerk Kadın İşçi Hareketi'ni (Women Workers Movement) başlattılar. Kadın İşçiler Hareketi 1921'deki ilk kongresinde bir yönetici organ olarak Kadın İşçiler Konseyi'ni (Women Workers Council) seçti ve bir dizi eylem programı hazırladı. Bu programın bir amacı, kadın sorununun işçi hareketi gündeminde yer almasını sağlamaktı. Daha önemli bir amaç ise kadınları sosyal hayata tam katılımları ve bu yönde kendilerini güçlendirmeleri için cesaretlendirmek ve böylece kadınların hem sosyal hem de mesleki dönüşümlerine katkıda bulunmaktı.³⁴

Kadın İşçiler Hareketi hem iş yerlerinde hem de HISTADRUT içinde cinsiyetler arası eşitsizliği azaltmak üzere başlatılmıştı. Hareket, eşitsizliğin kaynağını;

1. Erkeklerin kadınlara, özellikle de çalışan kadınlara ilişkin tutumunda buluyordu.

33 Tami Amanda Jacoby. "Gendered Nation: A History of the Interface of Women's Protest and Jewish Nationalism in Israel" *International Feminist Journal of Politics* 1(3), (1999): 382-402.

34 Naomi Chazan, "Israeli Women and Peace Activism." in *Calling the Equality Bluff: Women in Israel*, ed. B. Swirski and M. P. Safir, (New York: Teachers College Press, 1991), 152-161.

Erkekler tarafından kadınların çalışma koşulları sınırlandırılıyor ve zorlaştırılıyor.

2. Kadınların yetersiz mesleki eğitim ve tecrübesinde, yetersiz kendine güvenlerinde ve geleneksel rollerini içselleştirmelerinde buluyordu.³⁵

Kadın İşçi Hareketi, kadın işçiler için karşılıklı güçlendirme ve dayanışma ortamı yaratmak, iş piyasasında erkekler lehine gelişen koşullardan kadın işçileri de yararlandırmak ve onları örgütlendirmek için çalıştı ve faaliyetlerini şu alanlarda yoğunlaştırdı:

1. Kadın çiftliklerinde kadınlara, kendilerini yönlendiren ve dönüştüren insanlar olmaları için yardım etti.
2. Kentlerde kadınların iş piyasasında karşılaştıkları güçlükleri yenmeleri için kadın kooperatifleri kurdu.
3. Ekonomik bunalım dönemlerinde artan kadın işsizliğini önlemeye ve çoğu hizmetçilik yapan kadınları örgütlemeye yönelik çalışmalar yaptı.
4. Mesleki beceri ve ortak çalışma grupları kurdu.
5. HISTADRUT işçi meclisleri ve onların uygulayıcılarınca ihmal edilen kadın işçilerin sorunları için özerk yerel komiteler kurdu.³⁶

1905'te gelen ilk göçmenlerle harekete geçen İsrail ekonomisi, 1940'a kadar bir dizi gelişme ve gerileme dönemleriyle karşılaşmıştır. Kimi dönemler topladıkları sermaye ile gelen çok sayıda göçmen ekonomiyi canlandırmıştır. Kimi

dönemlerde ise hem göçmenlerin düzensizleşmesi hem de dünya ekonomik krizinin etkileri ile ekonomi gerilemiştir. Ekonomik iyileşme dönemlerinde bile, çalışan kadınların durumunda sınırlı bir iyileşme olurken erkekler genel bir refaha ulaşmışlardır.

Kadın İşçiler Hareketi, kadın işçilerin özel çıkarlarını koruma yolunda giriştiği yoğun sosyal eylem ve mücadeleye karşılık çok fazla yol kat edememiştir. Bunun nedenlerini birkaç noktada özetlemek mümkün:

1. Hareketin HISTADRUT'tan bağımsız tamamen özerk bir hareket olması konusunda kadınlar arasında görüş ayrılığı vardı. Örgüt içinde bazıları kadın sorunlarının özel olarak vurgulanması ve bunun için özerk bir örgüt olmalarından yanaydı. Yael Gordon bu görüşü savunanlardan biriydi: "Özgürlük ve yeni bir yaşam biçimi oluşturmak için çalışan toplumumuzda en temel mesele kadın sorunudur. Yaşamımızı dönüştürme ve adil bir toplum konusunda söylememiz gereken her şey, kadınlar ruhsal ve fiziksel kapasitelerini geliştirmedikçe, kendilerini tam olarak anlatamadıkça içi boş sözler olarak kalacaktır. Ege bazı kadınlar etkin değillerse bu demektir ki toplumumuz bir bütün olarak yeterince etkin değildir."³⁷

Örgüt içinde bazı kadınların ise kadın sorunuyla özel olarak ilgilenme konusunda tereddütleri vardı. Cinsiyetler arası eşitsizliğin çözümünü, kapitalizmin ortadan kalkması için kadın ve erkeklerin ortak mücadelesinde görüyorlardı. Bu

35 Amir Ben-Porat, "Political parties and democracy in the Histadrut", *Industrial Relations* 18(2), (1979): 237-243.

36 Amal Treacher ve Hala Shukrallah. "The Realm of the Possible: Middle Eastern Women in Political and Spaces" *Feminist Review* 80, (2005): 152-161.

37 Jacoby. "Gendered Nation: A History of the Interface of Women's Protest and Jewish Nationalism in Israel", 382-402.

görüşle özerk örgüt olmaya karşı çıktılar; ama HISTADRUT'a bağlı yarı özerk bir örgüt oluş, sonunda kadınlara çok pahalıya mal oldu. Çünkü HISTADRUT, merkezileşmiş ve güçlü bir örgüt olarak amacını ilk plana alıp cinsiyetlerler arası eşitsizliği gidermek ya da bu yolda ilerici adımlar atmak için herhangi bir girişimde bulunmadı.³⁸

2. Kadın İşçi Hareketi, kadınların toplumsal rollerine ilişkin hâkim tutucu anlayışları değiştirmede. Tersine yıllar geçip kurumlar yerli yerine oturdukça İsrail devletinin yeni ve eşitlikçi bir devlet olacağı konusundaki beklentilerin gerçekleşmediği ortaya çıktı. Kadınların cinsiyet rollerindeki algılamalarda olumlu herhangi bir değişme kaydedilmedi. Kadınların yaptığı işler bile bu algılamaların sonucuydu. Örneğin "fiziksel ve yaratıcı emek yoluyla özgürleşmeyi ve kendilerini dönüştürmeyi umut ederek" İsrail'e gelen kadınlar çoğunlukla hizmetçilik yaparak hayatlarını kazanmak zorunda kaldılar.
3. Erkek egemen bir işçi hareketi ve örgütü olan HISTADRUT'da, erkek işçilerin çalışmak isteyen kadınlara tepkisi ve bu yönde yapılan olumsuz düzenlemeler de kadın hareketinin başarısızlığını etkiledi. Örneğin kadın hareketi, küçük sanayide çalışan ve hizmetçilik yapan kadınları örgütlemeye çalışırken HISTADRUT'a bağlı erkek işçilerin tepkisiyle karşılaştı. Öte yandan 1930'ların sonunda başlayan bunalım döneminde işlerinden ilk çıkarılanlar kadın işçiler oldular. Yine

aynı kriz döneminde HISTADRUT üyeleri, her evli çiftten yalnız birinin çalışma hakkı olması gerektiğini savundular. Nitekim kadınların eş ve anne olarak İsrail toplumu için önemi vurgulanmaya başlanarak ve çalışan kadınlar kınanarak açık seçik işler erkeklere sunuldu.

Kadın İşçiler Hareketi'nin son tahlilde iki cins arasındaki eşitsizliği gideremediği ortaya çıkıyor. Eğer bu hareket HISTADRUT'tan bağımsız bir hareket olabilseydi, İsrail toplumunun ve devletinin doğasından kaynaklanan sınırlar içinde yukarıda sıralanan amaçlarını gerçekleştirmede daha etkin olabilirdi.

Asya'da Kadın Dayanışması ve Örgütlenmeleri: Hindistan (Bombay Örneği)

Üretim alanındaki kadın dayanışma ve örgütlenmelerine yönelik ilk örnek, ekonominin örgütlü sektöründe çalışan ve işçilik yaparak geçimini sağlayan kadınlar arasından seçildi. İkinci örneğin konusunu oluşturan kadınlar, ekonominin örgütlü olmayan sektöründe yer alan ve kendi üretimlerini finanse edebilmek için örgütlenen Bombaylı ev kadınları: Annapurnalar.³⁹

İlk örnekte olduğu gibi burada da kadınları örgütlenmeye iten temel neden, üretici olarak karşılaştıkları zorluklar ve sendikaların kendilerine örgütlenme için yardımcı olmamasıydı. Bu zorlukları ve kadınların bulduğu çözüm yollarını

38 Margaret Plunkett, "The Histadrut: The General Federation Of Jewish Labor In Israel." *ILR Review* 11 (2), (1958): 155-182.

39 Sarah Graham-Brown. "Women's Activism in the Middle East" in *Women and Power in the Middle East*, der. Suad Joseph&Susan Slyomovics, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001), 23-31.

incelemeden önce söz konusu üretim faaliyetine yakından bakmakta yarar vardır.

Annapurnalar kendi evlerinde başka şehirlerden Bombay'a göçmüş ailesiz erkek işçilere ücretli yemek hizmeti veren kadınlardı. Yaptıkları bu iş Hint toplumunun tutucu kesiminde bile sosyal ve ahlaki açıdan yadırganmıyordu. Çünkü yemek verdikleri erkek işçiler kendi kastlarından ve çoğu kez kendi köylerinden gelen tanıdık ve akrabalarıydı. Annapurnalar'ın yaptıkları, Hint toplumunda birçokları tarafından kolay ve zahmetsiz bir iş olarak yorumlandı. Onlarca bu kadınlar hem evlerinde çocuklarıyla birlikte kalıp hem de para kazandıkları için şanslı bir kesimdi. Oysa bilinmektedir ki, geçmişte olduğu gibi günümüzde de evde gelir getirici bir iş yaparak çalışan kadınlar ister bir işveren isterse kendi hesaplarına çalışsınlar, çalışma yeri ile işyerinin aynı mekân olmasının sınırlılıklarını yaşarlar. Ev dışında sosyal ilişkiler kuracakları bir alana sahip değillerdir, yaptıkları işin saatleri belli değildir, ev işleri ve çocuk bakımı ile üretim faaliyetleri birbirine karışmış durumdadır ve örgütlü sektördeki işlerin güvencesinden ve emek güçlerinin değer konusunda pazarlık gücünden yoksundurlar.⁴⁰

Evlerinde, küçük lokantalarda her gün 16-20 kişiye sıcak yemek sunan Annapurnalar için de yukarıdaki sınırlılıklar söz konusuydu. Her gün sabah beşten gece ona kadar ortalama 17 saat çalışmaktaydılar. Yiyecek malzemelerinin alınması, sobaların yakılması, yemeğin pişirilmesi ve bulaşığın yıkanması hep onların sorumluluğundaydı. Bu günlük zorlukların ötesinde esas sorunları, yerel manav-tefecilerle olan ilişkileriydi. Manav-tefecilerin verdikleri malzeme için saptadıkları faiz

haddi çok yüksekti (yıllık %150) ve bu, Annapurnalar'ı onlara devamlı borçlu kılıyordu; üstelik çoğu hem okuma yazma bilmediklerinden hem de esas kayıtları manavlar tuttuğundan borçlarının miktarını kesin olarak bilmiyorlardı. Bölgelerinde bir satıcıya borçlu olmak onları o manavdan başkasına gitmekten ve daha ucuza mal alabilmekten alıkouyordu. Annapurnalar birbirlerinden bağımsız çalışıyorlardı ve sayıları binlere ulaştığı halde aralarında bir dayanışma ve eşgüdüm yoktu. Bu örgütsüzlük, varlıklarını tek başlarına sürdürmeyi güçleştirmekteydi. 1975'te 14 Annapurna, sorunlarını dayanışma ile daha rahat çözebileceklerini düşünerek ANNAPURNA MANDAL birliğini kurdular ve birliğin üye sayısı üç yılda beş bine ulaştı.⁴¹

Birliğin temel işlevi tek tek Annapurnalar'ın kendi evlerinde küçük lokantalar işletebilmeleri için onlara banka kredisi sağlamaktı. Her birinin borcu bir grup Annapurna tarafından garanti edilmekteydi. Böylece grubun üyeleri birbirlerine kefil oldular. O güne dek örgütlü bir grupla çalışmamış, resmî kurumlarla ilişkiye girmemiş kadınlar için birliğin kredi sağlama programı çok yeni bir şeydi ve Annapurnalar programı önce tereddütle karşıladılar. Ancak bankaların sadece %4 faiz ile borç para vermeleri büyük bir olanaktı ve kadınlar kısa zamanda bu olanağı kullanmaya başladılar. Çoğu okuma yazma bile bilmeyen bu kadınların oluşturduğu bu birlik, onların hayatını birçok yönden köklü bir biçimde değiştirdi. Her şeyden önce mali sıkıntıları yok denecek kadar azaldı; bu sıkıntının yarattığı gerilimler sona erdi ve kadınlar yaşamlarında ilk defa tatil için işe ara verme gibi "lüksler" yaşamaya başladılar. Tasarruf yapabilmeye ve tasarruflarını kendi adlarına açılan

40 Paromita Deb. "Religion, partition, identity and diaspora: a study of Bapsi Sidhwa's Ice-Candy-Man." *South Asian Diaspora* 3 (2), (2011): 215 - 230.

41 Raj Kumar Gupta, "Feminism And Modern Indian Literature", *Indian Literature (Sahitya Academy)* 36 (5), (1983): 179-189.

hesaplara yatırmaya başladılar. Dış dünya ile olan ilişkilerinde de değişme oldu. Komite toplantılarına, bankalara gidip gelmek, onların insan ilişkilerindeki deneyimlerini zenginleştirdi ve kendine güvenlerini arttırdı. Daha önemli bir değişme aile içindeki konumlarında gözlemlendi. Kocaları ile olan ilişkilerini yeniden düzenlediler. Önceleri kocaları tarafından sıkça dövülen Annapurnalar arasında kocalarına karşı çıkanların sayısı örgütlenmeden sonra arttı ve önemli konularda bağımsız kararlar alabilmeye başladılar.⁴²

Bir bütün olarak bakıldığında Annapurna birliği oldukça küçük bir örgütlenme modeli olmasına rağmen kadınlar arası dayanışma ve örgütlenmenin olumlu ve anlamlı bir örneğini sunmaktadır. Sendikaların Annapurnalar'a informal sektörde de olsalar destek vermeleri gerekirdi. Oysa sendikalar onları "işçi çıkarlarına zıt düşen çıkarları olan kişiler" olarak tanımladılar. Oysa Annapurnalar böyle bir tanımlamayı hak etmemişlerdi. 1973'te 42 gün süren tekstil işçileri grevinde işçilere parasız yemek vererek grevin devamını sağlamışlardı. Sendikaların kendileri hakkındaki olumsuz görüşlerine ve kayıtsızlıklarına karşı Annapurna birliğini kurarak, başka bir örgütün himayesine girmeden de önceleri yabancısı oldukları bir örgütsel düzeni yürütebileceklerini kanıtlamış oldular.⁴³

Dünya'da Diğer Kadın Örgütlenmeleri

Bu çalışmada, bugün artık dünyanın pek çok ülkesinde varlığı saptanan, resmi veya resmi olmayan biçimde gerçekleştirilen kadın dayanışmalarından sınırlı örnekler verilmiştir. Bu örgütlerden birkaçına daha -aynı derecede ayrıntılı olmasa da- değinerek örnekleri zenginleştirmenin, çeşitlendirmenin, örgütleri daha geniş bir perspektiften değerlendirmede yarar sağlayacağı açıktır:

- Bolivya'da 1962'de Siglo'da kalay madeninde çalışan maden işçilerinin eşleri "Ev Kadınları Komitesi" adı altında örgütlenerek maden işçilerinin çalışma koşullarının düzeltilmesine, kendilerine ve ailelerine daha iyi yaşam koşulları sağlanmasına ilişkin mücadelelerinde onlara destek oldular. Aynı zamanda daha siyasal içerikli etkinliklerde de bulundular. Özellikle hükümetin ulusal ekonomi ve siyasal özgürlüğü tehlikeye düşürücü kararlarına karşı çıktılar. Komitenin, kadınları daha doğrudan etkileyen özgül sorunlarla ilgili etkinlikleri ise kadınların çalışması içim iş olanakları bulmak, her sektörden kadınlar arası birlikteliği sağlamaya çalışmak, ev kadınları komitelerini ülke düzeyinde yaymak şeklinde özetlenebilir.⁴⁴
- Hindistan'da "Tecavüze Karşı Forum" (Forum Against Rape) örgütü kadınların cinsel saldırılara uğramalarını, özellikle polis tarafından teşebbüs edilen dövme, cinsel sataşma ve tecavüz olaylarını protesto etmek için 1980'den itibaren bir kitle hareketi yaratma amacıyla etkinlik gösterdi. Yine Hindistan'da Dalit Kastı'na mensup sokak temizleyicisi kadınlar çalışma koşullarını iyileştirmek ve işlerini kay-

42 Anjali Hans. "Feminism as a Literary Movement in India" *International Research Journal of Applied and Basic Sciences* 4 (7), (2013): 1762-1767.

43 Sheetal Thakore, "Selected Women Autobiographies". (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Saurashtra University, 2010).

44 Williew Assies, "David versus Goliath in Cochabamba: Water Rights, Neoliberalism, and the Revival of Social Protest in Bolivia." *Latin American Perspectives* 30 (14), (2003): 14-36.

betmemek için örgütlenerek bağımsız sendika kurdular.⁴⁵

- Arjantin’de Peronist kadınlar Peron döneminde yoksul halkın yaşadığı semtlerde “Kadın Merkezleri” kurdular. Bu merkezler daha sonra “Unidades Basicas” adı altında kadınlar için evlerinin dışında bir toplanma yeri olma işlevi gördü. Merkezler aynı zamandan ücretsiz olarak gündüz bakım hizmetleri sağladılar, hukuksal ve siyaset kursları düzenlediler.⁴⁶
- Güney Afrika’da ırkçı olmayan “Güney Afrikalı Kadınlar Federasyonu” 1950’li yıllarda cinsiyetler arası eşitliği hedefliyordu ve bu yönde şu talepleri vardı: Toprağın adil dağılımı, herkes için yeterli miktarda yiyecek, yiyecek maddelerinin fiyatlarında devlet desteği, işçilere sosyal haklar, çocuk emeğinin kullanımının ortadan kaldırılması, kreş ve çocuk refahı merkezleri kurulması, yaşlılar için etkili bakım, malın bölüşümünde, evlilikte ve çocukların vesayetinde erkek ile eşit haklar.⁴⁷
- İspanya’da “Halk Cephesi” döneminde amacı, kadınların cehalete, sermayeye ve erkeklere olan üçlü köleliğini kadınlara fark ettirmek ve dikkatleri kadınların ezilmişliğinin çok yönlü kaynaklarına çekmek olan Özgür Kadınlar (Mujeres Libres) Grubu kuruldu. Grup, çeşitli düzeylerde okuma yazma kursları, işe yetiştirme ve çıraklık programları düzenleyerek, sağlık ve analık ile ilgili eğitim programı uygulayarak, doğum kontrolü bilgisi sağlayarak

ve cinsel sorunlarla ilgili danışma hizmeti vererek İspanya’da bu konularda görülen yaygın cehaletle savaştı. Mujeres Libres’in kadınları, işçi örgütleri içindeki örgütlerle onların cinsiyetçi inanç ve davranışlarına son vermek için mücadele ettiler ve bu örgütlere tam ve eşit biçimde katılım sağlamaya çalıştılar.⁴⁸

SONUÇ

Buraya kadar incelenen örgütlerin, özellikle de 1970’lerden sonra kurulan ve kadın kuruluş hareketinin etkisinde kalan örgütlerin genel değerlendirmesi gösteriyor ki kadın örgütleri toplumsal mücadele alanını genişleterek, ücretli emek ile sermaye arasındaki mücadelenin yanında da mücadele edilmesi gereken şimdiye kadar unutulmuş alanların varlığına dikkat çekmişlerdir. Bu alanlardan en önemlileri aile, yeniden üretim, çocukların sosyalizasyonu ve cinsiyetler arası ilişkilerdir.

Kadın örgütleri başlangıçta bir veya birkaç temel amacı gerçekleştirmek için kurulmakta, kadınların bu amaç doğrultusunda içinde buldukları ilişkiler ve katıldıkları ortak çalışmalar, onların bilinçlenmelerine ve kolektif örgütlenmenin diğer biçimlerini tanımalarına yardımcı olmaktadır. Böylece zaman içinde kadın örgütlerinin birçoğu amaçlarını genişletip faaliyet alanlarını da yaygınlaştırmıştır. Örneğin, amacı aile planlaması konusunda rehberlik etmek olan bir örgüt, başvuruların çoğunun ev içi şiddete maruz kaldıklarını fark ederek faaliyetleri arasına şiddetle mücadeleyi de katabilmiştir. Kadın örgütleri kişisel gelişmeyi sağlamak gibi bireysel boyutlu, özgül bir konu etrafında eylem yaratıcılık gibi politik

45 Flavia Agnes, “A Critical Review of Enactments on Violence against Women during the Decade 1980-1989”, *Economic and Political Weekly*, April 25, 1992, 19-33.

46 Daniel James, *Resistance and Integration: Peronism and the Argentina Working Class, 1946-1976*. (Cambridge: Cambridge University Press, 1993).

47 Catharine Albertyn, “Towards Substantive Representation: Women and Politics in South Africa”, içinde *Women Making Constitutions: New Politics and Comparative Perspectives*. der. Alexandra Dobrowolsky ve Vivien Hart, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003), 99-117.

48 Sara Berenguer Laosa. *Mujeres Libres: Libertäre Kämpferinnen*. (Bodenburg: Verlag Edition AV, 2019).

boyutlu ve aynı mesleksel ilgileri paylaşanlar arasında etkileşim sağlamak gibi mesleksel boyutlu da olabilmıştır.

Kadın örgütleri kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi talepleri için kanallar oluşturmaya yaramıştır. Bu noktada kadınların bu talepleri için, neden toplumda zaten var olan örgütleri kullanmadıkları sorusu akla gelebilir. Elbette kadınların erkeklerle ortak gerçekleştirdikleri örgütlenme deneyimleri de vardır. Bu deneyimler, örgüt içinde kurumlaşmış önderlik yapısı ve katı hiyerarşiden dolayı kadınların örgüt işleyişinde yeterince etkin olamadıkları, karar alma süreçlerine geniş olarak katılmalarına izin verilmediği ortaya çıkmıştır. Kadınlar aynı zamanda erkeklerin çoğunlukta olduğu örgütlere dahil olduklarında, onların dilini, davranış biçimlerini benimseyip kadın olarak taşıdıkları özellikleri saklamaya, kendilerini onlara benzetmeye çalışmışlardır. Üstelik bu örgütler kadınların aralarında özdeşlik duygusu ve kadınlık bilinci geliştirebilmelerini de engellemiştir.

İşte özerk örgüt kurma gereksinimi bu ve benzeri nedenlerde doğmuştur. Özerk kadın örgütleri, kadınların daha önce mahrum kaldıkları toplumsal platformda düşünme, planlama, aktif katılım deneyimlerinden geçebilmelerine yardımcı olmuştur. Kadınlar özerk örgütler sayesinde siyasal etkinlik konusunda kendi gizli güçlerinin farkına varabilmişlerdir. Kendi seçtikleri eylem planını uygulayabilmişlerdir. Bu örgütler ve gruplardan geçerek gelen kadınların siyasal ve örgütsel görevleri üstlenebilme olasılıkları arttırmıştır. Örgütsel özerklik, kadın gruplarını siyasal partilerin kadın kollarından ve sendikaların kadın bölümlerinden ayırmıştır. Grup üyelerinin kendilerine ait öncelikler saptamasını ve özgür gereksinimlerine yönelik mücadele araçları geliştirmesini sağlamıştır.

Bir ülkede özerk kadın örgütlerinin kurulabilmeleri ve varlıklarını sürdürebilmeleri bazı etmenlere bağlıdır. Ülkedeki politik ortama, ileri ci güçlerin kadın sorununa nasıl yaklaştıklarına, özel bir tarihsel dönemde kadınların özgül sorunlarının yoğunluğuna, bu sorunları su üstüne çıkaracak öncü kadınların varlığına veya yokluğuna göre özerk kadın örgütlerinin kurulma olasılığı artar veya azalır. Örgütlerin kurulmasına genellikle orta ve üst sınıf kadınlar ön ayak olmuşlardır. Bu bağlamda bu kadınların, ülkelerindeki kadınların özgül sorunlarına ağırlık veren bir özerk kadın örgütünün gerekliliği konusunda ne düşündükleri son derece önemlidir. Örneğin 1960'a kadar Küba'da bir kadın örgütü kurulamamıştır. 1959'da Fidel Castro'nun karısı Vilma Espin, kendisine bir kadın federasyonu kurması önerilince, "bu konuyu o ana dek hiç düşünmediğini, kendisinin kimya mühendisi olarak kariyerini yaptığını, hiçbir ayrımcılıkla karşılaşmadığını, acı çekmediğini ve güçlkle karşılaşmadığını"⁴⁹ söylemiştir. Kendi sınıfının dışındaki sınıflarda da kadınların var olduğunu, ezildiğinin ve acı çektiğinin ayrıma varmayan bu yaklaşım, büyük olasılıkla Küba'da kadınların politik hayata katılımlarını ve örgütlenmelerini geciktiren en önemli nedendir. Tam tersi bir tavrı, Eva Peron Arjantin kadın mücadelesinde takınmıştır. Eva Peron'un, Peronist kadınları siyasal harekete katmak için çalışırken örgütlediği kadın kitleleriyle ortak sınıf tabanı olması, onun başarısının en önemli nedeni olmuştur. Dinamizmi ve öfkesi, sadece fakir olmaktan değil aynı zamanda Arjantin toplumunda fakir ve kadın olmaktan kaynaklanmaktaydı.

49 Vilma Espin, Asela de Los Santos, Yollanda Ferrer. *Women in Cuba: The Making of a Revolution Within the Revolution: From Santiago de Cuba and the Rebel Army, to the Birth of the Federation of Cuban Women*. (New York: Pathfinder Press, 2012).

İncelenen kadın örgütlerinin çoğunda ortak bir nokta vardır. Örgütler ortaya çıktıkları tarihsel-siyasal dönemde amaçlarını gerçekleştirmek yolunda önemli adımlar atmışlar, eşitlik için ve ayrımcılığa karşı mücadele vermişlerdir. Özellikle toplumsal kitle hareketleri esnasında oluşan kadın örgütlerinin, bu hareketlerden sonra yeni bir toplumsal düzen oluşacağına ve bu düzende eski eşitsizlik biçimlerinin yeniden üretilmeyeceğine dair beklentileri vardır. Ancak somut örnekler, bu beklentinin çoğu zaman gerçekleşmediğini göstermektedir. Örneğin İspanya'da hem özerk bir örgüt olabilmiş hem de kendini İspanyol toplumunda toplumsal mücadelenin içinde görebilmiş ve işçi sınıfından kadınlar arasında taraftar kazanmış bir örgüt olan *Mujeres Libres*'in 1930'lardaki başarıları uzun vadeli olamamıştır. Öte yandan erkeklerin bilincinde kadınların ezilmişliğine ve kurtuluşuna dair bir bilinç değişmesi olduğu varsayılırken bunun hiç de böyle olmadığı, savaştan kısa bir zaman sonra anlaşılmıştır. Savaş bittiğinde kadının inferiorite (aşağı) bir insan olduğu ve korunması gerektiği, böylece kadının hayatında tek amaç olan "ailenin merkezi olma" arzusunun tehlikeye düşürülmeyeceği vurgulanmıştır.

Nikaragua'da da kadınların kurtuluşunu tam olarak sağlanamadığını Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi (FSNL) hükümetinin iç işleri bakanı Tomas Borge 1980'deki bir konuşmasında kabul ediyordu: "Eğer halkın özgürlüğünü kazanması için bir savaş gerekli idiyse kadınların özgürlüklerine kavuşmaları için de bir başka alanda kadınların savaşı gerekir. Çünkü kadınlar henüz özgür değildir, kendilerini kurtarmış değildir."⁵⁰

Eşitlik ve özgürlük için kadınların başlatmaları çabalar, zaman geçtikçe kadınların geleneksel konumlarını sağlamlaştırmak için yoğunlaşan çabalar karşısında yenik düşmüştür. Özellikle "yeniden yapılanma" dönemlerinde hızlı ekonomik gelişmeye verilen ağırlık sosyal ve politik alandaki gelişmeyi aşınca kadınların özgül talepleri ikinci plana itilmiştir. Kadın örgütleri zayıflamış, kadınlar evlerine dönmüş ve "kutsal aile", "fedakâr anne", "yeniden üretimi sağlayan kadınlarımız çalışmamalıdır" türünden ideoloji ve tavırlar yeniden egemenlik kazanmıştır.

Bu bağlamda bugün için kadınların özgül taleplerini özerk kadın örgütlerinin platformunda tartışmalarına ama aynı zamanda bu platformun yıkılmamasına da özen göstermelerine gerek vardır. Özerk örgütlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için kendileriyle ilgili şu noktaları diğer muhalefet gruplarına iletmeleri gerekmektedir:

Kadın örgütleri, toplumsal hareketin diğer örgütleriyle zıtlama iddiasında değildir. Özgüllükleri ve özerk olmaları başka örgütlerin gündeminde yer almayan özgül kadın sorunlarına özel önem atfetmelerinin sonucudur. Bu örgütlerin amacı kadınları toplumdaki genel gelişmelerden ya da olaylardan soyutlamak değildir. O halde özerk kadın örgütleri içinde yer almak, daha geniş kitle hareketleri ve örgütleri ile bağları koparmak anlamına gelmez. Kadınlar bir yandan özgül amaçlar için örgütlenmelerini sağlarken bir yandan da daha önce dışlandıkları mücadele alanının içine girme yollarını aramalıdır. Kadınları bu ortak mücadele alanının güçlü ve vazgeçilmez bir parçası haline geldiklerinde hem kendi özgül taleplerine hem de ortak mücadele nedenlerine uygun bir toplumsal güç oluşturacaklardır.

⁵⁰ Tomas Borge, *Dizginsiz Bir Sabırla: Sandinistler Nikaragua*. çev. Ogün Duman. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996).

KAYNAKÇA

- Agnes, Flavia. "A Critical Review of Enactments on Violence against Women during the Decade 1980-1989", *Economic and Political Weekly*, April 25, 1992, 19-33.
- Albertyn, Catharine. "Towards Substantive Representation: Women and Politics in South Africa", içinde *Women Making Constitutions: New Politics and Comparative Perspectives*. Derleyen Alexandra Dobrowolsky ve Vivien Hart, 99-117. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.
- Alvarez, Sonia. "Translating the Global Effects of Transnational Organizing on Latin American Feminist Discourses and Practices." *Meridians: A Journal of Feminisms, Race, Transnationalism*. 1 (1), (2000): 29-67.
- Assies, Williew. "David versus Goliath in Cochabamba: Water Rights, Neoliberalism, and the Revival of Social Protest in Bolivia." *Latin American Perspectives* 30 (14), (2003): 14-36.
- Barret, Michele. *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*. Çev. Şen Süer, İstanbul: Pencere Yayınları, 1995.
- Beauvoir, Simone de. *İkinci Cinsiyet*. Çeviren: Gülnur Savran. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Ben-Porat, Amir. "Political parties and democracy in the Histadrut", *Industrial Relations* 18(2), (1979): 237-243.
- Benvenuto, Luis Carlos. *Breve Historia del Uruguay*. Montevideo: Arca, 1967.
- Borge, Tomas. *Dizginsiz Bir Sabırla: Sandinistler Nikaragua*. Çeviren: Oğün Duman. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Boserup, Ester. *Women's Role in Economic Development*. London: George Allen and Unwin, 1970.
- Braidotti, Rosi. Ewa Charkiewicz, Sabine Hausler, Saskia Wieringa. *Women, the Environment and Sustainable Development: Towards a Theoretical Synthesis*, London and New Jersey: Zed Books, 1994.
- CEDAW, "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi", erişim 2 Aralık 2024, https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-12/CEDAW-for-Youth-TR_o.pdf
- Chazan, Naomi. "Israeli Women and Peace Activism." in *Calling the Equality Bluff: Women in Israel*. Edited by B. Swirski and M. P. Safir, 152-161. New York: Teachers College Press, 1991.
- Collins, Patricia Hill. *Pensamento Feminista Negro: Vonhecimento, Consciência e a Política do Empoderamento*. São Paulo: Boitempo, 2019.
- Davies, Miranda. *Üçüncü Dünyada İkinci Cins*. Çeviren: Nesrin Arman. İstanbul: Pencere Yayınları. 1982.
- Deb, Paromita. "Religion, partition, identity and diaspora: a study of Bapsi Sidhwa's Ice-Candy-Man." *South Asian Diaspora* 3 (2), (2011): 215 - 230.
- Douglas, Carol-Anne. *Sevgi ve Politika*. Çeviren: Nilgün Aydoğan. İstanbul: Kavram Yayınları, 1995.
- Espin, Vilma. Asela de Los Santos, Yollanda Ferrer. *Women in Cuba: The Making of a Revolution Within the Revolution: From Santiago de Cuba and the Rebel Army, to the Birth of the Federation of Cuban Women*. New York: Pathfinder Press, 2012.

- Farias, Andre Rodrigo. Rafael Mingoti, Laura Butti Valle, Caludio Spadotto, Elio Lovisi Filho. "Brasileira de Pesquisa Agropecuária Identificação, Mapeamento e Quantificação das Areas Urbanas do Brasil." in *Comunicado Técnico* n. 4, Campinas, Maio, 2017, 1-5.
- Firestone, Shulamith. *Cinselliğin Diyalektiği*. İstanbul: Payel Yayınevi, 1980.
- Geraghty, Christine. *Kadınlar ve Pembe Dizi*. Çeviren: Nur Nirven. İstanbul: Afa Yayınları, 1991.
- Graham-Brown, Sarah. "Women's Activism in the Middle East" in *Women and Power in the Middle East*, der. Suad Joseph&Susan Slyomovics, 23-31. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001.
- Gupta, Raj Kumar. "Feminism And Modern Indian Literature", *Indian Literature (Sahitya Academy)* 36 (5), (1983): 179-189.
- Hans, Anjali. "Feminism as a Literary Movement in India" *International Research Journal of Applied and Basic Sciences* 4 (7), (2013): 1762-1767.
- Horton, Lynn. "Women's Movements in Latin America." in *Handbook of Social Movements Across Latin America*. Edited by Paul Almeida and Allen Cordero Ulate, 79-87. Springer, 2015.
- Jacoby, Tami Amanda. "Gendered Nation: A History of the Interface of Women's Protest and Jewish Nationalism in Israel" *International Feminist Journal of Politics* 1(3), (1999): 382-402.
- James, Daniel. *Resistance and Integration: Peronism and the Argentina Working Class, 1946-1976*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Kampwirth, Karen. *Kadınlar ve Gerilla Hareketleri: Nikaragua, El Salvador, Chiapas, Küba. Çeviren: Esra Eren*. İstanbul: Sümer Yayınları, 2015.
- Laosa, Sara Berenguer. *Mujeres Libres: Libertäre Kämpferinnen*. Bodenburg: Verlag Edition AV, 2019.
- Marche Mondiale. Documento regional Américas 5a ação internacional. Disponível em, erişim tarihi: 25 Eylül 2024, www.marchemondiale.org/wp-content/uploads/2020/10/DocAmericasES.pdf.
- Miller, Francesca. *Latin American Women and The Search for Social Justice*. Hanover, N. H., University Press of New England, 1991.
- Millet, Kate. *Cinsel Politika*. Çeviren: Seçkin Selvi. İstanbul: Hayal Yayınevi, 1987.
- Onur, Bekir. *Kadın, Gençlik ve Cinsellik*. İstanbul: Gür Yayınları, 1986.
- Petras, James. *Las Privatizaciones y la Desnacionalización de América Latina*, Ediciones Prometeo. Buenos Aires, 2004.
- Picchio, Antonella. "Visibilidad Analítica y Política del Trabajo de Reproducción Social". in *CARRASCO, Cristina (ed.). Mujeres y Economía: Nuevas Perspectivas Para Viejos e Nuevos Problemas*. Barcelona: Icaria, 1999, 201-242.
- Plunkett, Margaret. "The Histadrut: The General Federation Of Jewish Labor In Israel." *ILR Review* 11 (2), (1958): 155-182.

Rivera-Berruz, Stephanie. "Latin American Feminism." in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, E. N Zalta (der), Stanford, CA: Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2018.

Rolleberg, Denise. "Nômades, Sedentários e Metamorfoses: Trajetórias de Vidas no Exilo." in *REIS*, Daniel Aarão, RIDENTI, Marcelo, MOTTA, Rodrigo Patto Sá (orgs.). O golpe e a ditadura militar: quarenta anos depois (1964-2004). Bauru: EDUSC, 2004.

Safa, Helen Icken. "Women's Social Movements in Latin America." *Gender and Society*, 4 (3), (1990): 354-369.

Saltık, Ahmet, Dersan, Nilüfer, Fazlıoğlu, Aygöl, Okdemir, Sibel, Çakaloz, Barış ve Kapucu, Ali. *GAP Bölgesinde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonu Araştırması*. T.C. Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara: Afşaroğlu Matbaası, 1994.

Shayne, Julie. *The Revolution Question: Feminisms in El Salvador, Chile, and Cuba*. New Brunswick: Rutgers University Press, 2004.

Shayne, Julie. "Feminist Activism in Latin America." in *The Encyclopedia of Sociology*. Edited by George Ritzer, 1685-1689. Blackwell Publishing, 2007.

Schirmer, Jennifer "Latin Amerika'da Kadınlar ve İnsan Hakları Protestosu." içinde *Latin Amerika'da Askeri Diktatörlükler ve Kadın*. Derleyen: Ümit Cizre ve Serpil Üşür, 44-99. İstanbul: Belge, 1989.

Segal, Lynne. *Gelecek Kadın mı?*. Çeviren: Suğra Öncü. İstanbul: Afa Yayınları, 1990.